

**SPECJALISTYCZNE SEMINARIUM
NAUKOWO-SZKOLENIOWE
„RODZINA W SYTUACJI ROZŁĄKI MIGRACYJNEJ.
PROBLEM EUROSIEROCTWA W POLSCE”
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
25 listopada 2010 roku**

Specjalistyczne seminarium naukowo-szkoleniowe „Rodzina w sytuacji rozłąki migracyjnej. Problem eurosieroctwa w Polsce” odbyło się 25 listopada 2010 roku w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Seminarium stanowiło podsumowanie realizowanego przez Fundację Rozwoju KUL projektu badawczego pt. „Wsparcie rodzin w rozłące migracyjnej”, finansowanego ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w okresie od 15 maja 2009 do 31 grudnia 2010 roku.

Celem projektu było rozpoznanie zjawiska „eurosieroctwa” oraz nakreślenie obszarów, w których rodziny migracyjne potrzebują wsparcia. Włączenie do projektu obszaru szkoleń oraz upowszechniania zdobytej wiedzy pozwoliło na reprezentowanie i rzecznictwo interesów podopiecznych („eurosierot”) wśród organizacji stykających się z tym problemem oraz szerszej społeczności. Głównymi odbiorcami szkoleń stali się specjaliści działający w różnych obszarach pomocy dziecku i rodzinie, również rodzinie migracyjnej. Zaproszenia do udziału w specjalistycznym szkoleniu zostały skierowane do kuratoriów oświaty, na terenie których prowadzone były badania, a także bezpośrednio do dyrektorów szkół, miejskich i gminnych ośrodków pomocy rodzinie, do kierowników poradni psychologiczno-pedagogicznych, sądu rodzinnego oraz organizacji pozarządowych wspierających rodzinę. Wszystkie wymienione instytucje były licznie reprezentowane w trakcie szkoleń. Dodatkowo temat wzbudził zainteresowanie mediów, których przedstawiciele przybyli na seminarium zarówno z kraju, jak i z zagranicy.

Pracownicy naukowcy Katedry Życia Społecznego Rodziny Instytutu Nauk o Rodzinie KUL oraz Katedry Socjologii Wychowania i Rodziny Instytutu Socjologii KUL, jako bezpośredni realizatorzy projektu badawczego, mieli za cel zaprezentowanie najnowszych wyników badań ilościowych i jakościowych pochodzących z terenu województwa lubelskiego, podlaskiego i opolskiego w aspekcie socjologicznym i psychologicznym.

Seminarium naukowo-szkoleniowe składało się z dwóch części: sesji plenarnej oraz części zawierającej dwa bloki warsztatowe. Sesja plenarna składała się z sześciu specjalistycznych wykładów wygłoszonych przez zaproszonych gości (dr. Bartłomieja Walczaka, dr. Wioletę Danilewicz oraz ks. dr. Józefa Młyńskiego), którzy prowadzą badania naukowe z zakresu podjętej problematyki. Kolejne trzy wystąpienia (dr Doroty Gizickiej, dr Małgorzaty Szyszki oraz dr Julii Gorbaniuk) miały na celu przedstawienie uzyskanych wyników badań w ramach projektu „Wsparcie rodziny w situa-

cji rozłąki migracyjnej” oraz ich popularyzację zarówno wśród studentów i naukowców KUL, jak i wśród praktyków.

Seminarium szkoleniowe zostało oficjalnie rozpoczęte przez dyrektora Instytutu Socjologii – ks. prof. dr. hab. Stanisława Fela, oraz dyrektora Instytutu Nauk o Rodzinie – ks. dr. hab. Mariana Stepulaka, prof. KUL, którzy wprowadzili w problematykę prowadzonych badań oraz powitali zaproszonych gości i uczestników szkoleń.

Pierwszy referat, który wygłosił dr Bartłomiej Walczak (Uniwersytet Warszawski), miał na celu nakreślenie teoretycznych podstaw badań rodzin migracyjnych. Autor referatu podjął próbę systematyzacji badań nad rodzinami transnarodowymi w kilku perspektywach – teoretycznej (paradygmatycznej), lokalizacyjnej i teleologicznej. Porównując trendy w badaniach rodzin migracyjnych, wskazał na widoczną różnicę pomiędzy badaczami wywodzącymi się z nurtu zorientowanego na homeostazę, a tymi, którzy są nastawieni na zmianę. Do pierwszego nurtu można zaliczyć przede wszystkim większość przedstawicieli funkcjonalizmu, do drugiego – dość zróżnicowaną grupę wychodzącą od teorii konfliktu, feminizmu. W wytworzeniu dyskursu feministycznego dużą rolę odegrała tradycja badań nad migracją kobiet. W nurcie nastawionym na zmianę mieszczą się także projekty wychodzące od teorii racjonalnego wyboru. Wybrany paradygmat rzutuje zwykle na sposób prowadzenia badań i – w konsekwencji – tworzoną w oparciu o nie narrację.

Autor odwołał się do badań realizowanych w przekroju geograficznym i wyróżnił silne ośrodki badawcze nad rodziną transnarodową przede wszystkim w Stanach Zjednoczonych, na Filipinach i Sri Lance, wskazując, iż wobec silnej feminizacji strumienia migracyjnego w tych krajach, są one szczególnie interesujące. W Europie badania nad rodzinami transnarodowymi są popularne w wielu ośrodkach; w obszarze anglojęzycznym szczególnie w Wielkiej Brytanii i we Włoszech. W krajach Europy Wschodniej pojawia się wiele projektów badawczych, jednak są one mniej znane z uwagi na niewielką liczbę publikacji w czasopiśmie o międzynarodowym zasięgu.

Dr Wioleta Danilewicz z Uniwersytetu w Białymstoku przedstawiła referat pt. „Sytuacja życiowa dzieci w rodzinach transnarodowych”, w którym zwróciła uwagę, iż od kilku lat wzrasta w Polsce zainteresowanie konsekwencjami migracji zagranicznych. Są one zróżnicowane, gdyż dotyczą procesów migracji niepełnej oraz emigracji, imigracji i migracji powrotnych. Szczególną uwagę prelegentka nakierowała jednak na społeczne konsekwencje mobilności, w tym na skutki doświadczane przez rodziny migrantów, a zwłaszcza przez dzieci. Są one zróżnicowane, gdyż wynikają z funkcjonowania rodzin podczas rozłąki, które, coraz częściej, oparte są na wielostronnych kontaktach wynikających z „bycia tu i tam” migrantów. Takie rodziny, określane transnarodowymi, nie ulegają rozerwaniu, a wręcz przeciwnie – funkcjonują nadal, tworząc indywidualne strategie utrzymania rodziny jako wspólnoty. Równocześnie wskazano na wyraźne negatywne konsekwencje postępowania niektórych rodziców: tych, którzy uciekają przed obowiązkami rodzinnymi, rodzicielskimi; tych, którzy porzucają, oszukują, krzywdzą; tych, którzy nie wypełniają swoich rodzicielskich powinności podczas migracji małżonka; tych, których dzieci umieszczane są w rodzinach zastępczych, instytucjach opiekuńczo-wychowawczych. Należy w porę rozpoznać te zagrożenia w celu ich uniknięcia, złagodzenia i kompensacji,

a także poszukiwać rozwiązań nie tylko poprzez wskazywanie owych zagrożeń, ale przede wszystkim poprzez konstruktywne działania.

Kolejny prelegent – ks. dr Józef Młyński z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Tarnowie – przedstawił zagadnienie pt. „Migracje rodziców jako fenomen społeczno-wychowawczy w kontekście nowych uwarunkowań pedagogiki dzieci”. W wystąpieniu zwrócił on uwagę na mobilność społeczną jako właściwy koncept migracji zarobkowej rodziców, należącej do ważnych zagadnień współczesnej rzeczywistości. Pomimo iż trudno obecnie byłoby wyobrazić sobie istnienie i funkcjonowanie jednostek w społeczeństwie bez ich uczestnictwa w szeroko pojętej mobilności społecznej, jednak w tym kontekście autor referatu starał się przybliżyć różnorodność motywów, przyczyn i skutków migracji w aspekcie wychowywania dziecka i jego osobowego rozwoju w rodzinach migracyjnych, zmian psychospołecznych spowodowanych migracją rodziców z perspektywy funkcjonowania dziecka w szkole oraz w społeczności lokalnej, a także skutków prawnych migracji w pedagogii dziecka. Podsumowując swoje wystąpienie, ks. dr Młyński podkreślił, iż w interesie całego społeczeństwa jest skuteczne podejmowanie działań na rzecz pomocy rodzinie. Szczególnie obowiązek ten spoczywa na państwie, którego zadaniem jest wspierać rodzinę poprzez tworzenie nowych miejsc pracy.

Dr Dorota Gizicka (Instytut Socjologii KUL) dokonała metodologicznego wprowadzenia do badań socjologicznych i psychologicznych przeprowadzonych w ramach projektu „Wsparcie rodziny w rozłące migracyjnej” oraz wygłosiła referat pt. „Społeczne postrzeganie rodzin w rozłące migracyjnej”. Autorka wskazała, iż obecne migracje obejmują swym zasięgiem nie tylko ludzi młodych, niezależnych, ale także osoby w różnym wieku, całe rodziny oraz pojedynczych jej członków. Jednak najważniejszym problemem stają się migracje zarobkowe osób mających dzieci. W rodzinach migracyjnych przekształceniu ulega struktura rodziny, a także wypełniane przez nią jej podstawowe funkcje. Dziecko pozostające w rodzinie migracyjnej jest formalnie w rodzinie pełnej, jednakże faktycznie wychowuje się w niepełnej rodzinie o zaburzonych rolach i niewłaściwych relacjach między jej członkami. W zrealizowanych badaniach zdiagnozowano zróżnicowanie postrzegania rodzin migracyjnych ze względu na cechy społeczno-demograficzne, a także ze względu na doświadczenia migracyjne. Wśród poruszanych zagadnień zaobserwowano takie problemy, jak skala występowania rodzin migracyjnych, konsekwencje migracji dla rodziny i dla dzieci, motywacje migracyjne osób mających dzieci oraz świadomość negatywnych następstw migracji. Analizie ilościowej i jakościowej prelegentka poddała zagadnienia społecznego postrzegania uwarunkowań migracji: które z rodziców powinno migrować; czy jest granica wieku dziecka, do której rodzic nie powinien migrować na dłużej niż pół roku; czy zasadna jest migracja w celu uzyskania tzw. wyższego standardu.

Dr Małgorzata Szyszka (Instytut Socjologii KUL) przedstawiła referat dotyczący „Społecznego postrzegania form wsparcia i kontroli rodzin migracyjnych”. Odniosła się do rodziny migracyjnej jako rodziny czasowo niepełnej, ze znacznie utrudnionym funkcjonowaniem na odległość. Celem referatu było opisanie oczekiwanych form wsparcia rodzin migracyjnych w opinii społecznej oraz tego, jak społeczeństwo postrzega udzielaną pomoc rodzinom w rozłące. Opierając się na uzyskanych wynikach

badań, autorka poszukiwała odpowiedzi na następujące pytania badawcze. Czy rodziny migracyjne potrzebują wsparcia? Jeżeli tak, to jakiego rodzaju wsparcia (finansowego, rzeczowego, społecznego)? Kto powinien świadczyć pomoc (szkoła, pomoc społeczna, policja, poradnie), a więc jakie instytucje powinny być zobligowane do niesienia pomocy? Podsumowując wystąpienie, zwrócono uwagę, iż organizowanie systemu wsparcia i pomocy rodzinom migracyjnym jest wymogiem rzeczywistości dostrzeganym przez osoby zarówno doświadczające rozłąki migracyjnej w różnym stopniu, jak i osoby nie związane z tym problemem.

W referacie „Dziecko w sytuacji rozłąki migracyjnej z rodzicem – uwarunkowania «eurosieroctwa»” dr Julia Gorbaniuk przedstawiła wyniki badań psychologicznych dzieci wychowujących się w rodzinach migracyjnych. Zwróciła uwagę na fakt, iż decyzja odnośnie do rozłąki migracyjnej rodziny jest wynikiem wielu czynników – zarówno tych „wypychających” rodzica z domu w celu poszukiwania pracy, jak i czynników „przyciągających” – stwarzających rodzinie nowe szanse rozwoju. Każda sytuacja jest inna i należy ją rozpatrywać indywidualnie. Podjęto jednak próby wskazania pewnych ogólnych prawidłowości oraz odniesienia do takiej konfiguracji czynników społeczno-psychologicznych, które sprawiają, że pewne rodziny, bez odpowiedniego wsparcia ze strony środowiska, instytucji oraz regulacji prawnych, stanowią grupę rodzin o bardzo wysokim ryzyku zaburzeń funkcjonowania. Referat miał na celu ukazanie charakterystyki rodzin dzieci rozłączonych z jednym lub obydwójkiem rodziców w odniesieniu do dzieci, których rodzice nie biorą pod uwagę możliwości długotrwałej rozłąki w celu podjęcia pracy zarobkowej. Podsumowując, autorka wskazała najważniejsze czynniki sytuacyjne, mające istotny wpływ na poczucie osamotnienia dziecka: długość pobytu rodzica za granicą, częstotliwość i rodzaj kontaktu dziecka z rodzicem, wiek dziecka, przekonanie, że w razie problemu można szukać oparcia w nieobecnym rodzicu, oraz możliwość i rodzaj wsparcia społecznego dziecka w trudnych sytuacjach przez osoby najbliższe. Dodatkowo zostały przedstawione uwarunkowania wystąpienia reakcji psychosomatycznych u dzieci wychowujących się w rodzinach migracyjnych.

Po wygłoszeniu referatów zaplanowanych na sesję plenarną seminarium odbyła się dyskusja, w której między innymi zabrali głos pracownicy Lubelskiego Kuratorium Oświaty, pracownicy socjalni oraz liczni uczestnicy seminarium, ukazując swoje doświadczenie w pracy z rodziną transnarodową.

Popołudniowa część seminarium polegała na pracy dwóch równoległych grup warsztatowych. Łącznie 30 osób uczestniczyło w warsztatach „Diagnoza i rozpoznanie syndromu «eurosieroctwa» u dzieci z rodzin migrantów zarobkowych w świetle badań rysunkiem «Moja rodzina»” oraz „Obszary i metody wspierania rodzin migrantów zarobkowych”, prowadzonych przez psychologów rodzinnych – dr Julię Gorbaniuk oraz dr Elżbietę Trubilowicz.

Warsztat pt. „Diagnoza i rozpoznanie syndromu «eurosieroctwa» u dzieci z rodzin migrantów zarobkowych w świetle badań rysunkiem «Moja rodzina»” miał na celu ukazanie wyników badań dzieci objętych programem „Wsparcie rodziny w sytuacji rozłąki migracyjnej”. Diagnoza psychologiczna sfery emocjonalnej i uczuć dzieci związanych z relacjami pomiędzy członkami rodziny została oparta na metodzie projekcyjnej rysunku „Moja rodzina”. Narzędzie to pozwala na dokonanie obserwacji

ekspresji emocji i wewnętrznych konfliktów dziecka, których nie potrafi ono nazwać, określić, zrozumieć lub nawet nie do końca jest ich świadome. Uczestnicy warsztatów zapoznali się ze wskaźnikami analizy formalnej rysunku oraz treści zebranego materiału projekcyjnego. Praca polegała na rozpoznawaniu i analizie rysunków dzieci z rodzin migracyjnych, próbie stawiania hipotez co do stanu psychicznego dziecka oraz kierunku pracy z trudnymi uczuciami przeżywanymi przez dziecko. Praca nad materiałem projekcyjnym pozwoliła wyodrębnić najważniejsze strategie radzenia sobie przez dziecko z trudną sytuacją rozłąki, poczuciem tęsknoty za rodzicem lub osamotnieniem. Dodatkowo uczestnicy seminarium wskazywali na strategie osoby dorosłej w procesie wspierania dziecka i docierania do niego z „właściwą” pomocą, odpowiadającą indywidualnym potrzebom i oczekiwaniom każdego dziecka.

Warsztat drugi pt. „Obszary i metody wspierania rodzin migrantów zarobkowych” zaplanowany był dla osób udzielających wsparcia psychologicznego, pedagogicznego i socjalnego rodzinom migrantów zarobkowych. Praca warsztatowa została przeprowadzona w odniesieniu do zmian, jakie zachodzą w systemie rodziny, w której jedno lub oboje rodzice wyemigrowali zarobkowo. Rodziny migrantów zarobkowych tworzą szczególnie złożony system, w którym dochodzi do istotnych zmian, wywołanych przekształcającą się sytuacją. Wyjazdy i powroty wnoszą dużo napięcia w stale ewaluujący system wzajemnych oddziaływań. Wobec nieobecności jednego lub obojga rodziców bardzo często opieka jest sprawowana przez dalszą rodzinę (np. babcię lub starsze dzieci w rodzeństwie). Gdy rodzice powracają na krótki czas do kraju, zaburza to zbudowaną wielkim wysiłkiem homeostazę systemu rodzinnego. Warsztat miał na celu rozeznanie potrzeb i struktury rodziny transnarodowej, ze szczególnym wskazaniem możliwych dróg pomocy całej rodzinie, z uwzględnieniem potrzeb wszystkich członków – zarówno pozostałych w kraju, jak i pracujących za granicą.

Podsumowaniem warsztatów oraz całości specjalistycznego seminarium naukowo-szkoleniowego stała się dyskusja na temat uzyskanej wiedzy oraz wymiana własnych doświadczeń praktycznych, z którymi różni specjaliści się spotykają w swojej pracy. Uczestnicy seminarium uzyskali certyfikaty świadczące o podniesieniu kwalifikacji zawodowych w ramach przeprowadzonych szkoleń.

Zdobyta w ramach seminarium wiedza na temat trudności przeżywanych przez dziecko i rodzinę transnarodową będzie pomocna w wyznaczaniu kierunków pracy terapeutycznej z dzieckiem przez psychologów oraz pedagogów szkolnych. Pozwoli także na wyprowadzenie wniosków odnośnie do obszarów pomocy udzielanej rodzinie w jej środowisku lokalnym.

Wymiernym efektem projektu badawczego „Wsparcie rodzin w rozłące migracyjnej” jest wydanie monografii naukowej pt. *Rodzina w sytuacji rozłąki migracyjnej*, autorstwa Doroty Gizickiej, Julii Gorbaniuk i Małgorzaty Szyszki. Praca prezentuje przegląd dotychczasowej literatury naukowej z zakresu „eurosieroctwa” oraz analizę wyników badań własnych.

Julia Gorbaniuk
Katedra Życia Społecznego Rodziny
Instytutu Nauk o Rodzinie KUL